

קרבן המנחה

בפרשת ויקרא מתאר הכתוב שלושה סוגים של קרבן נדבה, כלומר קרבן שאותו מחליט האדם להביא למשכן מתוך רצון אישי (לאחר קרבנות הנדבה מתאר הכתוב את קרבנות החובה - חטאת ואשם, שאותם יש להביא במקרים מסוימים).

האפשרויות השונות הניצבות בפני אדם הרוצה להביא קרבן נדבה הן: קרבן עולה (פרק א'); קרבן מנחה (פרק ב') וקרבן זבח שלמים (פרק ג'). בעוד קרבנות העולה והשלמים באים מן הבהמה, קרבן המנחה בא מן הצומח - "סלת יהיה קרבנו" (ב', א).

מאמר זה מבקש לבחון את אופי קרבן המנחה לאור המבנה הפנימי של הפסוקים המתארים אותו. אולם ראשית ברצוני לדון באחת הבעיות המרכזיות הנוגעות לעצם מיקום הציווי על אודות קרבן המנחה.

סגנון הכתוב בבואו לומר דין כללי, שאחריו מופיעים פרטים שונים באותו דין כללי, הוא: "כי... אם...". כלומר, הדין הכללי יפתח ב"כי", ופרטיו יפתחו ב"אם".¹

תופעה זו חשובה ביותר בפרשת ויקרא, מכיוון שגם שם הכתוב מספק כותרת כללית בלשון "כי", ופירוטה בא בלשון "אם". כך פותחת פרשת הקרבנות:

* הפניה סתמית במאמר זה מכוונת לספר ויקרא.
1. דוגמה מובהקת לכך היא פרשת משפטים, שם ישנן אמירות כלליות ("כי") ולאחר מכן מקרים ספציפיים ("אם"). למשל:
"כי תקנה עבד עברי - שש שנים יעבד ובשבעת יצא לחפשי חנם.
אם בגפו יבא - בגפו יצא
אם בעל אשה הוא - ויצאה אשתו עמו.
אם אדניו יתן לו אשה וילדה לו בנים או בנות - האשה וילדיה תהיה לאדניה והוא יצא בגפו.
ואם אמר יאמר העבד..." (שמות כ"א, א-ה). סגנון זה מופיע במקומות רבים בתורה. לגבי הדין המובא מפרשת משפטים ראה מ"ד קאסוטו, **פירוש על ספר שמות**, ירושלים תשמ"ח, עמ' 186-187; על מבנה פרשת משפטים בכללותה לאור הכלל האמור ראה: **בראשית-שמות, דפים למעיין ולמורה**, הוצאת תבונות, מכללת יעקב הרצוג, אלון שבות תשנ"ט, עמ' 74-75.

אָדָם כִּי יִקְרִיב מִכֶּם קֶרְבָּן לַה' מִן הַבְּהֵמָה מִן הַבֶּקֶר וּמִן הַצֹּאן תִּקְרִיבוּ אֶת קֶרְבָּנְכֶם
(א', ב).

אִם עֹלָה קֶרְבָּנוּ מִן הַבֶּקֶר...
וְאִם מִן הַצֹּאן קֶרְבָּנוּ מִן הַכְּשָׁבִים אוֹ מִן הָעִזִּים לְעֹלָה...
וְאִם מִן הָעוֹף עֹלָה קֶרְבָּנוּ...
(שם, ג).
(שם, י).
(שם, יד).

הכותרת הכללית דנה באדם הרוצה להקריב קרבן מן הבהמה, ואז מתחיל הכתוב לפרט את האפשרויות הפרוטות בפני אדם זה. האפשרות הראשונה היא קרבן העולה, אשר גם בתוכה ישנו פירוט משני - בקר, צאן ועוף.

כעת מצפה הקורא לפגוש באפשרות נוספת של הקרבת קרבן בהמה, שהרי אם לא כן, תחילת הפרשה "אדם כי יקריב מכם קרבן לה' מן הבהמה" אינה מתאימה ככותרת לדינים הרבה אלא לדין אחד ויחיד. ואמנם, המשך הפירוט של אפשרויות ההקרבה מן הבהמה מופיע בתחילת פרק ג':

וְאִם זֶבַח שְׁלָמִים קֶרְבָּנוּ
אִם מִן הַבֶּקֶר הוּא מִקְרִיב
וְאִם מִן הַצֹּאן קֶרְבָּנוּ...
(א).
(ו).

וכן, ישנן אפוא שתי אפשרויות בפני הרוצה להקריב קרבן מן הבהמה: "אם עולה קרבנו"; "ואם זבח שלמים קרבנו".

אולם, למרבה ההפתעה, סדר הקרבנות אינו מופיע כפי שאנו מצפים, שהרי לאחר דיני קרבן העולה (פרק א') עובר הכתוב לקרבן המנחה (פרק ב'). קרבן זה אינו יכול להוות פרט נוסף תחת הכותרת הכללית שפתחה את פרשת הקרבנות, מפני שהכותרת דנה בקרבן מן הבהמה, ואילו קרבן המנחה הוא מן הצומח.

הדבר בולט לנוכח העובדה כי קרבן המנחה פותח בכותרת ("כי") חדשה:

וּנְפֹשׁ כִּי תִקְרִיב קֶרְבָּן מִנְחָה לַה' סֹלֶת יִהְיֶה קֶרְבָּנוּ
(ב', א).

כותרת זו ניצבת ללא ספק כמקבילה לכותרת הקודמת, אשר פתחה את הלכות קרבנות הבהמה:

אָדָם כִּי יִקְרִיב מִכֶּם קֶרְבָּן לַה' מִן הַבְּהֵמָה מִן הַבֶּקֶר וּמִן הַצֹּאן תִּקְרִיבוּ אֶת קֶרְבָּנְכֶם
(א', ב).

כאמור, פרק ב' - העוסק בקרבן המנחה - פותח בכותרת חדשה, שהרי כעת עובר הכתוב לדון בקרבן מן הצומח, בעוד הכותרת הראשונה לא הקדימה אלא קרבן מן החי. מדוע אם כן, לפני שסיים הכתוב את דיונו בקרבן הבהמה (זבח השלמים

המשלים את העולה) פתח דיון חדש בקרבן מן הצומח, ורק אחר כך שב לדון בקרבן הבהמה, קרבן זבח השלמים?²

מאמר זה מבקש לאמץ את כיוון פירושו של רד"צ הופמן בסוגיה זו,³ כיוון שיהווה בסיס לדיונו בהמשך.⁴ כבר מלבי"ם מעיר, שכנראה המנחה מובאת בסמוך לעולה בשל זיקה פנימית הקיימת בין העולה ובין המנחה.⁵ לשון אחר, המנחה היא מעין מאמר מוסגר המובא אגב העולה. רד"צ הופמן מראה כי במהותה גם המנחה, כעולה, ניתנת כולה לה', אלא שה' נותן ממנה למשרתיו הכוהנים. כך עולה מדין מנחה מיוחדת שבה הכוהנים מנועים מאכילתה. כוונתי למנחת חינוך של כוהן, ששם הכתוב מתבטא: "חק עולם לה' כליל תקטר. וכל מנחת כהן כליל תהיה לא תאכל" (ו', טו-טז). אם, משום מה, הכוהנים אינם אוכלים את חלקם בקרבן, הרי שהמנחה עולה כליל לה', כקרבן עולה.

דין זה בולט על רקע דינו של קרבן אחר, שבמקרה דומה (שבו הבשר אינו נאכל) אין אומרים שיוקטר כולו (כמנחת הכוהן), אלא שיש לשרוף את החלק המיועד דרך קבע לאכילת הכוהנים, מחוץ למחנה. כוונתי לחטאות הפנימיות, שמאחר שדמן הובא פנימה, הן נאסרות באכילה, וכאמור יש לשרוף את הבשר מחוץ למחנה (ד', יב, כא).⁶

לאור זה ניתן להבין דין נוסף המופיע בפרשת המנחה. דין אכילת הקרבנות על ידי הכוהנים, או בזבח השלמים גם על ידי הבעלים, מופיע בכל הקרבנות רק ברשימת הקרבנות השנייה, בפרשת צו. בולטת בחריגותה המנחה, שדין אכילת הנותרת ממנה על ידי הכוהנים מופיע כבר בפרשת ויקרא. ייתכן שדווקא לגבי קרבן

2. זוהי שאלתו התשיעית של ר"י אברבנאל בפרשתנו: "למה זה זכרה התורה דיני המנחה ומיניה קודם השלמים, כי בהיות השלמים מן הבקר ומן הצאן היה ראוי שיהיו בצוואה קודמים למנחה" (שאלותיו בתחילת פרשת ויקרא). בשל בעיה זו יש מן החוקרים החדשים שאמרו, שפרק זה הוא תוספת מאוחרת ליחידה הבסיסית שהיא קרבנות עולה ושלמים. (ראה: M. Noth, *Leviticus, Old Testament Library*, Pennsylvania 1962, p. 26).

3. רד"צ הופמן, **פירוש לספר ויקרא**, ירושלים תש"ג, עמ' קד-קה.

4. עם זאת, דומני כי דברי רד"צ הופמן מתאימים מאוד למנחת הסולת, אך מתאימים פחות למנחות המעובדות, כפי שאבהיר בהמשך.

5. את דברי ר"י אברבנאל, המסכים גם הוא עם כיוון זה, אביא בהמשך המאמר.

6. נראה לי כי יש לראות ביעור זה לא רק כסילוק החלק המקודש, אלא גם כהמשך מסוים של תהליך ההקדשה. דבר זה עולה משלושה נתונים מרכזיים: מקום השרפה צריך להיות ב"מקום טהור"; הכתוב מדגיש משום מה כי יש לשרוף "על עצים". זוהי הדגשה שאנו מכירים אותה משרפת אברים על גבי המזבח (למשל בקרבן זבח שלמים); לא רק תיאור המקום הוא "אל מקום הדשן", אלא גם תיאור השרפה הוא "על שפך הדשן ישרף", וכבר ראב"ע דייק במקום כי יש לשרוף את הבשר על גבי שאריות המזבח.

המנחה נצרך הכתוב להסביר וליישב כיצד זה הכוהנים אוכלים מקרבן שהובא כולו לה'. תוכן ההסבר הוא: "והנותרת מן המנחה לאהרן ולבניו **קדש קדשים מאשי ה'**" (ב', ג, י). הכוהנים אמנם אוכלים מן המנחה, אך עדיין נכון לראות את המנחה כמובאת כולה לגבוה, והכוהנים, כי קא זכו, משולחן גבוה קא זכו, מאשי ה'.⁷

בשל זיקה זו שבין העולה למנחה מצמיד הכתוב את קרבן המנחה לקרבן העולה, אף על פי שאין המנחה פירוט של הכותרת הראשונה, העוסקת בקרבן מן הבהמה דווקא.

רעיון דומה כתב כבר ר"י אברבנאל:

והנה נזכרו המנחות קודם השלמים לשני טעמים: כדי לסדר **מדרגות העולות... ויען הייתה המנחה מכללם**, לכן אחרי שזכר עולת הבקר היותר משובחת, ועולת הצאן שהיא במדרגה אחריה, ועולת העוף שהיא אחריה, זכר המנחה **שהיא גם כן עולה** ומדרגתה אחרי עולת העוף, כי החי מאיזה מין שיהיה הוא משובח מהצומח. אמנם השלמים לא היו עולה ולכך נזכרו באחרונה (פירושו על ב', א).

הקשר המהותי בין שני קרבנות אלו (שבא לידי ביטוי בקשר ההלכתי ביניהם) נעוץ בעמידה הדומה של המקריב את העולה לזו של המקריב את המנחה - עמידה נפשית של הקרבה טוטלית מול ריבונו של עולם, עמידה שבה האדם חש שהוא אינו ראוי לעמוד מול ה' (בעולה ישנם ביטויי כפרה⁸ למרות היותה קרבן נדבה!) עמידה של כבוד ויראה.

אך עם זאת, ישנו הבדל מרכזי בין העולה ובין המנחה, הרמוז בשתי הכותרות השונות.⁹ בקרבן העולה הכתוב פותח ואומר: "**אדם** כי יקריב"; ואילו בקרבן המנחה אנו קוראים: "**ונפש** כי תקריב". כבר חז"ל עמדו על פער זה באומרים: "מפני מה

7. ראוי לציין כי אמנם קרבן המנחה מובא פעמים רבות בסמוך לקרבן העולה, ולפעמים זבח השלמים מובא כנגדם. כך למשל בסיפור המזבח שבנו בני ראובן, גד וחצי שבט המנשה: "ואם להעלות עליו עולה ומנחה ואם לעשות עליו זבחי שלמים" (יהושע כ"ב, כג).

8. "ונרצה לו לכפר עליו" (א', ד), כך עולה גם מהעולות שהקריב איוב על בניו מחשש: "כי אמר איוב אולי חטאו בני וברכו אלהים בלבבם" (איוב א', ה, וראה פירושו של ע' חכם בדעת **מקרא**, ירושלים תשמ"ב). ראה בהקשר זה את דברי רמב"ן בפירושו על א', ד.

9. בדבריי הבאים אני מבקש לחרוג משיטת ר"י אברבנאל (שהובאה לעיל), שיצרה זהות גמורה בין שני הקרבנות, ותלתה את ההבדל ביניהם בהבדל דרגי בלבד.

נשתנית מנחה שנאמר בה נפש?¹⁰ אמר הקב"ה מי דרכו להביא מנחה - עני, מעלה אני עליו כאילו הקריב נפשו לפני" (מנחות קד ע"ב, וראה רש"י אצלנו).¹¹

ייתכן ששינוי הכותרת מבקש לרמוז על דבר נוסף. בהקשר של עולם הקרבנות למינוח "נפש" ישנה אסוציאציה מובהקת: "כי נפש הבשר בדם הוא ואני נתתיו לכם על המזבח לכפר על נפשתיכם כי הדם הוא בנפש יכפר" (י"ז, יא). "נפש" מבטא את החיים עצמם, הבאים לידי ביטוי בדם, ובכלל זאת דם הקרבן העולה על גבי המזבח.¹² ממילא ניתן להציע, כי באותם הקרבנות שבהם הדם מוקרב, לא ניתן לדבר על נפש מקריבה, מפני שהנפש מוקרבת, אולם במנחה - שבה אין דם, כלומר לא נפש עולה על גבי המזבח - ניתן לומר שהנפש היא הפועלת, היא המקריבה דבר מה אחר.¹³

לשון אחר, בקרבן הבהמה מצהיר המקריב שעצם קיומו ועצם חייו, שייכים לקונו, ועל כן הוא מעלה חיים על גבי המזבח. במנחה האדם מצהיר לא על חייו, אלא על מזונו ועל שאר צורכי חייו. האדם המביא למשכן את מזונו, ומוסיף עליו שמן (סימן לעשירות)¹⁴ ולבונה (שביעות רצון?),¹⁵ מצהיר שכל אלו אינם שייכים לו והוא אינו ראוי להם, ועל כן הוא מביאם לבעליהם האמתי, לריבונו של עולם.

רעיון זה בא לידי ביטוי גם בכמות הסולת הנדרשת דרך קבע בקרבן מנחה. הכמות היא עשירית האיפה, כמות המאפיינת את מזונו של אדם במשך יום אחד. כך עולה מתוך פרשת המן, שֶׁשָׁם נדרשו ישראל לקחת עומר לגולגולת בכל יום (שמות ט"ז, טז). בסוף הפרשה כתוב: "והעמר עשירית האיפה הוא" (שם, לו), כלומר מזונו של אדם ליום אחד הוא עשירית האיפה. את הקשר לקרבן המנחה עושה כבר רש"י במקום: "עשירית האיפה... והוא שיעור לחלה ולמנחות" (פירושו לשמות ט"ז, לו).¹⁶ כלומר, בקרבן המנחה מביא האדם את כלכלתו היומית לבעליה האמתיים -

10. גם קרבנות החובה פותחים ב"נפש" (ד', א), ולפיכך ניתן לטעון כי לא המנחה השתנתה אלא דווקא העולה. אולם חז"ל מעמתים בין כותרת המנחה לכותרת שקדמה לה, הכותרת לקרבן העולה.

11. העדפת קרבן העני על ידי ה' היא מוטיב מרכזי במדרש ויקרא רבה. לחז"ל חשוב היה להדגיש, דווקא בתורת הקרבנות, כי הכוונה עיקר, ולא עצם הגשת המאכלים לריבונו של עולם.

12. ראה על כך את דברי רמב"ן בפירושו על ויקרא א', ט.

13. השווה לפירוש רש"ר הירש על ויקרא ב', א, ירושלים תשמ"ז, עמ' כז.

14. כך למשל בברכת יעקב לאשר: "מאשר שמנה לחמו" (בראשית מ"ט, כ); כך אצל המרגלים: "השמנה הוא אם רזה" (במדבר י"ג, כ), וכן עוד.

15. כך מתבטא רש"ר הירש בפירושו במקום, שם (לעיל, הערה 13).

16. השווה לפירוש רש"ר הירש לשמות ט"ז, לו, ירושלים תשמ"ט, עמ' קסו; רד"צ הופמן (לעיל, הערה 3), עמ' קה. ייתכן שקיים קשר עמוק בין ירידת המן לקרבן המנחה, אך דיון זה קובע

לרבש"ע.

לאור הנחות יסוד אלו ברצוני לדון ביחידה הספרותית של קרבן המנחה בפני עצמה. כאמור, בתחילה ישנה כותרת כללית: "ונפש כי תקריב קרבן מנחה לה", סלת יהיה קרבנו". לאחר כותרת כללית זו נמנים סוגים שונים של מנחות, ואלו הן:

1. מנחת סולת.
2. מנחת מאפה תנור.
3. מנחת מחבת.
4. מנחת מרחשת.¹⁷

דומני, כי מתוך תיאור הכתוב עולה שיש לחלק רשימה זו לשני חלקים שונים: מנחת סולת מחד, ושאר המנחות מאידך. הדבר בולט מאוד בתיאור תהליך ההקרבה הכפול המצוי בפרשתנו. כוונתי לומר שישנם שני תיאורים מקבילים של תהליך הקרבת המנחות: ראשית, הכתוב מתאר מה יש לעשות במנחת הסולת (פס' א-ג), ולאחר פירוט שלוש המנחות הנותרות ישנו תיאור נוסף של תהליך ההקרבה (פס' ח-י). תיאור זה חוזר בפרטיו על תהליך הקרבת מנחת הסולת שפורט כבר, ובכל זאת, ישנו תיאור נפרד לשלוש המנחות האחרונות.

חלוקה זו מודגשת עוד יותר באמצעות נוסחה קבועה, המופיעה תדיר בפרשת ויקרא, בסיום תיאור קרבנות הנדבה - "אשה ריח ניחח לה". נוסחה זו מופיעה כצפוי בסיום פרשת המנחה (פס' ט), אך למרבה ההפתעה, נוסחה זו מופיעה באמצע הפרשה פעם נוספת (פס' ב). הנוסחה מופיעה פעמיים באשר היא מבקשת לפצל ולתחום את רשימת המנחות לשתי יחידות משנה: בפעם הראשונה הנוסחה חותמת את יחידת מנחת הסולת (פס' ב), ובפעם השנייה היא חותמת את יחידת שאר המנחות (פס' ט).

גם הציווי על אודות "הנותרת מן המנחה לאהרן ולבניו" מופיע בצורה זהה בסיום שני סוגי המנחות (השווה פסוק ג לפסוק י), וכפי שמתבטא ר"י אברבנאל בשאלותיו: "השאלה הי"א: באומרו 'הנותרת מן המנחה לאהרן ולבניו', שנאמר זה שתי פעמים, והיה די באחת מהן".¹⁸

ברכה לעצמו. המן קשור לעולם הקרבנות בכלל בביטויים ספרותיים ובהקשרים תוכניים רבים. ראה על כך: י' גרוסמן, 'המן וקרבן פסח', **עלון שבות** 153, תשנ"ט, עמ' 115-136.

17. בסוף הפרק מובאת גם מנחת הביכורים, שעל פי חז"ל היא מנחת העומר (וכך גם ברש"י ורמב"ן במקום). מנחה זו מובאת בסוף הפרק כנספח לאפשרויות המנחה הבסיסיות. ראה גם את דברי ראב"ע במקום, החולק על פירוש חז"ל. מאמר זה אינו דן במנחה זו, שהכתוב מביא אותה לאחר חתימת סוגי המנחות השונות, וזקקת דיון נפרד.

18. פירושו לספר ויקרא, בשאלות הפותחות את פרשת ויקרא.

הדבר המאפיין והמייחד את שלושת סוגי המנחות האחרונים על פני מנחת הסולת הוא היותם מנחות מעובדות. בעוד מנחת הסולת מוקטרת כעיסה, הרי שאת שלוש המנחות הנידונות מביאים לידי מצב שבו הן מוכנות לאכילה. שלוש אופציות של עיבוד מאפשר הכתוב: אפייה ושני סוגים של טיגון - מחבת ומרחשת.¹⁹

אם הכתוב מחלק באופן כה ברור בין שני סוגי מנחות אלו, הרי שהוא רואה אותם כשני סעיפים שונים תחת אותה קורת גג - תחת קרבן המנחה. אמנם כל האפשרויות האלו ניצבות בפני אדם הרוצה להביא לאלוהיו קרבן מן הצומח, אך ישנו הבדל מרכזי בין מנחת הסולת והמנחות המעובדות. על מנת להבין את האופי המיוחד לכל סוג וממילא להבין מדוע הכתוב מחלק באופן כה חד בין סוגי המנחות הללו, נשווה את סגנון הכתוב במנחת הסולת ודיניה מול סגנון הכתוב במנחות המעובדות ודיניהן:

מנחת סולת	מנחות מעובדות	
סוג המנחה וּנִפֶּשׂ כִּי תִקְרִיב קֶרֶבֶן מִנְחָה לַה' סֶלֶת יִהְיֶה קֶרֶבְנֹו וְיִצַק עָלֶיהָ שֶׁמֶן וְנָתַן עָלֶיהָ לִבְנָה (א)	מנחות מעובדות וְכִי תִקְרֶב קֶרֶבֶן מִנְחָה מֵאֲפֶה תִנּוֹר סֶלֶת חֲלוֹת מִצַּת בָּלוּלַת בֶּשֶׂמֶן וְרִקְיָקִי מִצֹּת מִשְׁחִים בֶּשֶׂמֶן (ד) וְאִם מִנְחָה עַל הַמִּחְבֶּת קֶרֶבֶן סֶלֶת בָּלוּלָה בֶּשֶׂמֶן מִצָּה תִהְיֶה (ה) פְּתוֹת אֹתָהּ פְּתִים וְיִצַקְתָּ עָלֶיהָ שֶׁמֶן מִנְחָה הוּא (ו) וְאִם מִנְחַת מִרְחֶשֶׁת קֶרֶבֶן סֶלֶת בֶּשֶׂמֶן תַּעֲשֶׂה (ז)	
תהליך הקרבת המנחה וְהִבִּיֵּאָה אֵל בְּנֵי אֹהֶלן הַכֹּהֲנִים וְקָמַץ מִשֶּׁם מִלֹּא קָמְצוּ מִסֵּלֶתָהּ וּמִשְׁמֶנָּה עַל כָּל לִבְנֶתָהּ וְהִקְטִיר הַכֹּהֵן אֶת אֲזִכָּרְתָּהּ הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁה רִיחַ נִיחֹחַ לַה' (ב)	וְהִבִּיֵּאתָ אֶת הַמִּנְחָה אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה מֵאֶלֶה לַה' וְהִקְרִיבָהּ אֵל הַכֹּהֵן וְהַגִּישָׁה אֵל הַמִּזְבֵּחַ וְהָרִים הַכֹּהֵן מִן הַמִּנְחָה אֶת אֲזִכָּרְתָּהּ וְהִקְטִיר הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁה רִיחַ נִיחֹחַ לַה' (ט)	
דין הנותרת וְהַנּוֹתֵרֶת מִן הַמִּנְחָה לְאֹהֶלן וּלְבָנָיו קָדֹשׁ קְדָשִׁים מֵאֲשִׁי ה' (ג)	וְהַנּוֹתֵרֶת מִן הַמִּנְחָה לְאֹהֶלן וּלְבָנָיו קָדֹשׁ קְדָשִׁים מֵאֲשִׁי ה' (י)	

19. ההבדל בין שני סוגים אלו יכול להיות קשור בכיסוי הכלי הקיים במרחשת ושחסר במחבת, כדעת ר' יוסי הגלילי, או שהוא קשור לאופן הטיגון: טיגון עמוק [מרחשת] לעומת טיגון רגיל [מחבת], כדעת ר' חנניה בן גמליאל. ראה על כך משנה מנחות פ"ה מ"ח; תורת כוהנים דיבורא דנבדה פרק יב ז, מהד' פינקלשטיין עמ' 82.

נקל להיווכח בחזרת הכתוב הכפולה על תהליך הקרבת שני סוגי המנחות בפרשה זו. אולם מתוך ההשוואה בין שני סוגי המנחה עולים גם כמה הבדלים. נתמקד בהבדלים העיקריים, ומתוכם נבקש ללמוד על הבדל שורשי הקיים בין מנחת הסולת למנחות המעובדות:

א. בתהליך הקרבת המנחות המעובדות (פס' ט) פותח הכתוב בהבאת המנחה לה: "והבאת את המנחה אשר יַעשה מאלה לה'", ורק אחר כך ישנו ציווי נוסף - "והקריבה אל הכהן", ואילו במנחת הסולת הכתוב פותח בהבאת המנחה לכוהן (פס' ב).

ב. דין הגשה למזבח כתוב דווקא במנחות המעובדות (פס' ח) והוא חסר במנחת הסולת. אמנם דין ההגשה נוהג גם במנחת סולת, שהרי דין זה נאמר בפרשת צו כחוק כללי הנוהג בכל המנחות כולן: "וזאת תורת המנחה הקרב אתה בני אהרן לפני ה' אל פני המזבח" (ו', ז), וכך אף למדו חז"ל: "והגישה אל המזבח", יכול אין לי טעון הגשה אילא קומץ בלבד, מניין לרבות את המנחה תל' לו' 'מנחה'. מניין לרבות כל המנחות תל' לו' 'זאת המנחה'".²⁰ אולם דווקא משום כך השאלה מתחזקת והולכת, מפני שאם דין זה נוהג גם במנחת סולת, מדוע מעלים זאת מאתנו הכתוב, ומביא את דין ההגשה רק במנחות המעובדות, הנכתבות לאחר מנחת סולת?²¹

ג. האם הבעלים קומצים או הכוהן? לשם הבנת הבעיה ברצוני לפנות תחילה לפעילים המוזכרים בקרבן העולה. אציג את פסוקי עולת הבקר תוך שימת לב לפעולות השונות שאותן יש לעשות בקרבן:

אם עלה קרבנו מן הבקר זכר תמים יקריבנו
אל פתח אהל מועד יקריב אתו לרצנו לפני ה'.
וסמוך ידו על ראש העלה ונרצה לו לכפר עליו.
ושחט את בן הבקר לפני ה'
והקריבו בני אהלן הכהנים את הדם
וזהקו את הדם על המזבח סביב אשר פתח אהל מועד.
והפשיט את העלה

20. תורת כהנים דיבורא דנדבה פרשה יא א, מהד' פינקלשטיין עמ' 82.

21. חסרונה של פעולת ההגשה בכתוב עומד כרקע לדברי רמב"ן על פעולת הכהנים והבעלים בקרבן המנחה. בפירושו לפסוק א הוא מביא את דברי רש"י: "מלמד שיציקה ובלילה כשרה בזר. 'הכהנים וקמץ', מקמיצה ואילך מצות כהונה". רמב"ן מדגיש כי למרות דברי חז"ל (המובאים ברש"י) כי מקמיצה ואילך מצוות כהונה, למעשה מצוות כהונה מתחילה כבר מדין ההגשה, הקודמת לקמיצה, אך בשל חסרון הופעת דין ההגשה במנחה זו התבטאו חז"ל: "מקמיצה ואילך".

וַנִּתַּח אֶתְּהָ לְנִתְחִיָּה.
וַנִּתְּנוּ בְּנֵי אֶהְרֹן הַכֹּהֵן אֵשׁ עַל הַמִּזְבֵּחַ
וַעֲרָכוּ עֲצִים עַל הָאֵשׁ.
וַעֲרָכוּ בְּנֵי אֶהְרֹן הַכֹּהֲנִים אֶת הַנִּתְחִים אֶת הָרֹאשׁ וְאֶת הַפֶּדֶר עַל הָעֲצִים אֲשֶׁר עַל הָאֵשׁ
אֲשֶׁר עַל הַמִּזְבֵּחַ.
וַקִּרְבוּ וַיִּרְעִי וַיִּרְחֹץ בְּמַיִם
וַהֲקִטִּיר הַכֹּהֵן אֶת הַכֹּל הַמִּזְבֵּחַ
עַל־הָ אִשָּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ לַה' (א', ג-ט).

הכתוב פותח ועוסק באדם מישראל: "אדם כי יקריב מכם קרבן לה' מן הבהמה: מן הבקר ומן הצאן תקריבו את קרבנכם. אם עלה קרבנו..." (פס' ג). ממילא כשממשיך הכתוב ומתאר פעולות שונות שאותן יש לעשות כחלק מתהליך ההקרבה ("יקריב"; "וסמך יד") ברור כי על האדם מישראל, מביא הקרבן, לעשות פעולות אלו (את הפעולות שצריך לעשות מביא הקרבן הדגשתי בפסוקים שהצגתי לעיל). כך גם פעולת השחיטה, אשר נאמרת בגוף שלישי יחיד, מוסבת על מביא הקרבן, ואמנם חז"ל למדו מדיוק זה כי "שחיטה כשרה בזרים"²². רק לאחר השחיטה מזכיר הכתוב את הכוהנים, בשתי פעולות הקשורות בעבודת הדם: "והקריבו בני אהרן הכהנים את הדם וזרקו את הדם על המזבח סביב אשר פתח אהל מועד" (פס' ה). שתי פעולות אלו כוללות למעשה שלוש פעולות: קבלת הדם בכלי, הולכת הדם למזבח וזריקתו על המזבח.²³ יושם לב, כי כשהכתוב עוסק בפעילות הכוהנים, הוא עובר ללשון רבים (העבודות שאותן צריכים לעשות הכוהנים מופיעות בפסוקים לעיל באותיות נוטות). ממילא שתי הפעולות הבאות המתוארות בכתוב - הפשטה וניתוח - הנאמרות שוב בגוף שלישי יחיד: "והפשיט את העלה ונתח אתה לנתחיה" (פס' ו), חוזרות שוב לתאר את עבודת האדם מישראל בקרבנו ולא את פעולת הכוהנים.²⁴ הוכחה נוספת כי חזר הכתוב לתאר את עבודת האדם מישראל היא תיאור הפעולות הבאות בהקרבת העולה. כאן, כשרוצה הכתוב לומר ששוב הכוהנים צריכים לעבוד, הוא נאלץ להדגיש בפירוש כי הוא עוסק בכוהנים, שהרי בפעולות האחרונות שנזכרו עסק הכתוב באדם מישראל. כשעובר הכתוב לדון בכוהנים, שוב הדבר מובא בלשון רבים:

22. ספרא דיבורא דנדבה פרק ד י, מהד' פינקלשטיין עמ' 36: "שחיטה בכל כשירה, בזכרים בנשים בעבדים, אפילו בקודשי קדשים" (וראה בבלי זבחים לא ע"ב - לב ע"א).
23. ראה מחלוקת רש"י ורמב"ן במקום, כיצד למדים מפסוק זה אף על ההולכה שכשרה בכוהנים בלבד.
24. ראוי להדגיש כי דברי חז"ל, שעד השחיטה עבודה כשרה בזר, ומקבלה ואילך מצווה בכוהנים, מוסבים על עבודת הדם דווקא, ולא על פעולות אלה.

וְנָתַנוּ בְּנֵי אֶהֱרֹן הַכֹּהֵן אֵשׁ עַל הַמִּזְבֵּחַ וְעָרְכוּ עֲצִים עַל הָאֵשׁ. וְעָרְכוּ בְּנֵי אֶהֱרֹן הַכֹּהֲנִים
 אֶת הַנִּתְחִים אֶת הָרֹאשׁ וְאֶת הַפָּדֵר עַל הָעֲצִים אֲשֶׁר עַל הָאֵשׁ אֲשֶׁר עַל הַמִּזְבֵּחַ
 (פס' ז-ח).

אך גם בזאת לא מסיים הכתוב את חליפת התפקידים, ושוב חוזר הכתוב ומתאר את הפעילות בגוף שלישי יחיד: "וקרבו וכרעו ירחץ במים" (פס' ט), כלומר, האדם מישראל רוחץ את קרבנו. לבסוף מסיים הכתוב בהקטרת האברים עצמם, ושוב הוא חוזר ואומר בפירוש שהכוהן צריך לעשות זאת (שהרי נושא המשפט - בעבודת הרחיצה - השתנה בינתיים): "והקטיר הכהן את הכל המזבחה" (פס' ט). דומה, כי כך קרא רמב"ן את הפסוקים: "ואמר 'והפשיט', 'ונתח', כי בבעל הקרבן ידבר, כאשר אמר 'וסמך', 'ושחט', כי ההפשט והנתוח אינן עבודות וכשרות בזר, ולכן חזר אחר כך ואמר 'ונתנו בני אהרן'. וכן רחיצת הקרבים כשרה בזר, ולכן אמר 'וקרבו וכרעו ירחץ במים' - בעל הקרבן, ואחרי כן 'והקטיר הכהן' (פירושו על א', ו).

אם נסכם את חלוקת התפקידים, נמצא שהאדם מישראל עושה את העבודות הבאות בקרבנו: הבאה; סמיכה; שחיטה; הפשט וניתוח; רחיצה. ואילו הכוהנים עושים את העבודות הבאות: קבלת הדם והולכתו למזבח; זריקת הדם על המזבח; נתינת עצים ואש על המזבח; עריכת האברים על המזבח; הקטרת האברים על המזבח.

משמעות החלוקה בין פעולות המקריב ובין פעולות הכוהנים עולה מאליה: כל הפעולות הקשורות למזבח נעשות על ידי הכוהנים (הכתוב עצמו מזכיר את המזבח בהקשר עבודת הכוהנים בכל פעולה ופעולה), בעוד כל העבודות הנעשות בקרבן עצמו נעשות על ידי האדם מישראל, מביא הקרבן. דומה, כי הכתוב רואה את מביא הקרבן כדמות הראשית בתהליך ההקרבה. בו מתמקד הכתוב (הוא הנושא הסתמי), וכל עוד יכול הוא לעשות את המלאכות הנדרשות, אכן הוא יעשה אותן.²⁵ אולם האדם מישראל אינו רשאי לגשת למזבח, ולכן עליו להיעזר בשירותם של הכוהנים, הנמצאים שם על מנת לשרתו. הם יעשו את כל הפעולות בעלות הזיקה למזבח, אך יש לראותם כפועלים מכוחו של המקריב ובשמו.

25. על פי דברינו, ייתכן שאף ישנה עדיפות שהאדם מישראל יעסוק בקרבן ולא הכוהן. אמנם על פי חז"ל, גם הפעולות הכשרות בזר אינן הכרחיות בזר, ויכול הכוהן להחליף את המקריב גם בפעולותיו. אמנם לגבי השחיטה עולה מתוך דברי זוהר כי אכן קיימת עדיפות לשחיטה על ידי הבעלים דווקא: "ושחט את בן הבקר - ושחט אחרא ולא כהנא, דכהנא אסיר ליה בדינא, בגין דלא יפגים ההוא אתר דאחיד ביה" (נשא דף קכד ע"א; הדבר קשור, ככל הנראה, לקשריו של הכוהן עם צד החסד, בעוד פעולת השחיטה קשורה לעולם של דין. דיון במובאה זו מתוך זוהר מצוי אצל הרב מ"מ כשר, **תורה שלמה** יב, ירושלים תשנ"ב, עמ' קמז-קמח).

לאחר עיון זה בקרבן עולת הבקר ברצוני לשוב לקרבן המנחה שבו אנו עוסקים, ולנסות ולבחון, על פי הקו שהתווינו, מי העובד בהקרבת המנחה. ברצוני למקד את עיקר עיוננו בפעולת הקמיצה. נבחן כל סוג מנחה בפני עצמו, ונתחיל מהמנחות המעובדות, ששם הדבר פשוט יותר:

וְהִבִּיאתָ אֶת הַמִּנְחָה אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה מֵאֲלֶה לֵּה'
וְהִקְרִיבָהּ אֶל הַכֹּהֵן
וְהִגִּישָׁהּ אֶל הַמִּזְבֵּחַ.
וְהָרִים הַכֹּהֵן מִן הַמִּנְחָה אֶת אֲזִכְרֹתָהּ
וְהִקְטִיר הַמִּזְבֵּחַ
אֵשֶׁה רִיחַ נִיחֹחַ לֵּה'

(ח-ט).

חלוקת העבודות נראית ברורה מאוד: בעל הקרבן מביא את המנחה, ומקריב²⁶ אותה אל הכוהן. הכוהן שקיבל את המנחה, מרים ממנה את אזכרתה (קומץ) ומקטיר המזבחה.²⁷ לענייננו נדגיש, כי קומץ המנחה המעובדת הוא ללא ספק הכוהן, והכתוב מדגיש זאת: "והרים הכהן מן המנחה את אזכרתה". הפסוקים המתארים את הקרבת מנחת הסולת מאפשרים פירוש אחר:

וְהִבִּיאתָ אֶל בְּנֵי אֹהֶל הַכֹּהֲנִים
וְקִמֵּץ מִשֶּׁם מִלֹּא קִמְצוּ מִסֻּלַּתָּהּ וּמִשְׁמְנָהּ עַל כָּל לֶבֶנְתָּהּ
וְהִקְטִיר הַכֹּהֵן אֶת אֲזִכְרֹתָהּ הַמִּזְבֵּחַ
אֵשֶׁה רִיחַ נִיחֹחַ לֵּה'

(ב).

כאן בעל הקרבן נדרש להביא את המנחה אל בני אהל הכוהנים. אלו נזכרים בלשון רבים, וממילא הפעולה הבאה המתוארת בכתוב - "וקמץ משם" - חוזרת שוב לאדם המקריב, שהרי הכתוב ממשיך בנושא המשפט בלשון יחיד. זאת ועוד, לאחר פעולת הקמיצה רואה לנכון הכתוב להדגיש שוב את הכוהן כמקטיר: "והקטיר הכהן", ומכאן שרק כעת חוזר הכוהן להיות נושא המשפט. ראוי

26. פעולת ההקרבה מובאת בפרשיות הקרבנות בשני מובנים: במובן טכני-פיזי של קירוב הקרבן לאזור מסוים (למשכן, לכוהן או למזבח) ובמובן ההקטרה עצמה, שבה הקרבן קרב על גבי המזבח (כך נראה בפשטות ממקומות רבים, אך ראה בעניין את דברי רמב"ן במחלוקתו עם רש"י: "שאינן לשון 'והקריבו' קריבת הדם למזבח שהיא ההולכה, אבל הוא לשון קרבן, והוא לקבלו ולזרוקו על גבי המזבח" [א', ה.]. לפחות לגבי עבודות הדם טוען רמב"ן למשמעות השנייה בלבד). כאן פעולת ההקרבה מכוונת לקירוב פיסי של המנחה לכוהן בבית ה'.

27. ניתן להתלבט לגבי ההגשה: מחד היא נאמרת מיד לאחר שהמנחה הובאה אל הכוהן, כך שנראה שהכוהן הוא המגיש למזבח, אך מאידך רק לאחר פעולת ההגשה, כשעובר הכתוב לפעולת ההרמה, מודגש "והרים הכהן", כך שרק כעת נושא המשפט מתחלף. נדון בפעולת ההגשה מאוחר יותר.

להדגיש כי במנחות המעובדות, יכול היה הכתוב לומר לשון סתמית בפעולת ההקטרה - "והקטיר המזבחה", שהרי אנו עוסקים ללא ספק בכוהן שקמץ, וממילא הוא נושא המשפט. מאחר שבמנחת סולת הכוהן אינו קומץ, צריך הכתוב לשוב אליו בפעולת ההקטרה.²⁸ התלבטות זו באה לידי ביטוי מובהק אצל המתרגמים החדשים. מחד, יש שתרגמו שהכוהן הוא הקומץ: to the priests, one of whom shall up a handful of the flour ארונים, ²⁹ "Aaronic". מאידך, יש שתרגמו שהבעלים הוא הקומץ: He must then bring it to the sons of Aaron, the priest, and must take a handful of the flour and oil ³⁰. נסכם נקודה זו ונאמר, שבמנחות המעובדות מדגיש הכתוב שקומץ המנחה צריך להיות הכוהן, בעוד במנחת הסולת ניתן להבין (גם אם לא באופן חד-משמעי) כי הקומץ הוא דווקא הבעלים, ורק את פעולת ההקטרה עושה הכוהן.³¹

ד. השינוי האחרון שברצוני לעמוד עליו נוגע לשינויי הגופים בין שני סוגי המנחות. במנחת הסולת מתאר הכתוב את המקריב בגוף שלישי:

וְנִפֶּשׁ כִּי תִקְרִיב קֶרֶבֶן מִנְחָה לַה'... וְיִצֶק עָלֶיהָ שֶׁמֶן וְנָתַן עָלֶיהָ לִבְנָהּ. וְהִבִּיֵּאָה אֶל בְּנֵי אֹהֶרֶן הַכֹּהֲנִים וְקָמַץ מִשֶּׁם מֶלֶא קִמְצוּ מִסֻּלָּתָהּ וּמִשְׁמֶנָּה עַל כָּל לִבְנֶתָהּ... (ב', א-ב).

לעומת זאת, במנחות המעובדות פונה הכתוב למקריב בגוף שני:

וְכִי תִקְרִיב קֶרֶבֶן מִנְחָה מֵאִפָּה תֵּנוּר... וְאִם מִנְחָה עַל הַמִּחְבֶּת קֶרֶבֶן... פְּתוּת אֶתָּה פְּתִים וְיִצֶקֶת עָלֶיהָ שֶׁמֶן מִנְחָה הוּא. וְאִם מִנְחַת מִרְחֶשֶׁת קֶרֶבֶן סֻלָּת בְּשֶׁמֶן תַּעֲשֶׂה.

28. כל זאת בניגוד לעמדתו החד-משמעית של שד"ל: "אין ספק שהכהן הוא הקומץ". לענ"ד, הוכחותיו של שד"ל אינן משכנעות. ראה בפירושו לתורה, ויקרא ב', א, ירושלים תשנ"ג,³ עמ' 396.

29. J.P. Porter, *Leviticus, The Cambridge Bible Commentary*, Cambridge 1976, p. 24.

24. ובאופן דומה: N. Scherman and H. Goldwurm, *Vayikra, Art Scroll Tanach*, Brooklyn 1989, p. 61.

30. G.J. Wenham, *Leviticus, The new International Commentary on the Old Testament*, Michigan 1979, p. 66. השלכת חובת הקמיצה על הבעלים, בולטת עוד יותר בתרגומו הגרמני של רנדטורף: "er tut Weihrauch darauf; er bring sie zu den Söhnen". "Aarons, den priestern; er nimmt von dort eine Handvoll von ihren mehl". (R. Rendtorff, *Leviticus [2,1-5,26], Biblischer Kommentar*, 1990, p. 81).

31. ברור לחלוטין כי להלכה הקומץ הוא הכוהן בכל סוגי המנחות, ודבר זה עולה מתוך תורת המנחה שבפרשת צו. אך דווקא משום כך, מעניין שינוי לשון הכתוב אצלנו בין מנחת סולת למנחות המעובדות. ר"י אברבנאל בפירושו במקום שם את לבו לתופעה זו וכתב: "ואמר והביאה אל בני אהרן הכהנים וקמץ, והיה ראוי לומר וקמצו, אבל הטעם הוא שיביאה אל אחד מבני אהרן הכהנים וקמץ משם".

בשינוי זה ראוי לדון בפרספקטיבה רחבה יותר לנוכח העובדה שבכל פרשות הקרבנות הדיבור על ישראל המקריב הוא בגוף שלישי, נסתר, וכחריגה בולטת עולה המנחה המעובדת, ששונה מחברתה מנחת הסולת, אך בו בזמן גם משאר הקרבנות.

ברצוני לנסות ולאפיין את שני סוגי המנחות על פי אפיוניהן השונים, שעמדנו עליהם לעיל. אך לפני כן ברצוני לקשור בין שני הבדלים שהוזכרו, ולראותם למעשה כשני צדדים של הבדל אחד שורשי. כוונתי לפעולת ההגשה למזבח, שנעדרת במנחת הסולת ושמופיעה במנחות המעובדות בלבד (הבדל ב), ולשאלת הקומץ, שבמנחת סולת נראה היה שהבעלים קומצים, ואילו במנחות המעובדות ברור היה כי הכוהן הוא הקומץ (הבדל ג).

לאור החלוקה בין הכוהן למקריב, שלה טענתי על פי קרבן העולה, נראה כי הדברים קשורים זה בזה: באותו מקום שבו מוגשת המנחה למזבח ומתקדשת בקדושת מזבח, לא יכול יותר הבעלים לפעול (לקומץ), שהרי מעתה קדושת מזבח לפניו, וכבר אמרנו שבכל הקשור למזבח פועלים הכוהנים בלבד. ממילא במנחות המעובדות - שבהן מופיע דין הגשה למזבח - הכוהן הוא הקומץ; אך במנחת הסולת - שם לא מופיע דין הגשה למזבח - יכול (לכאורה) הבעלים לקומץ, מפני שהמנחה עדיין לא התנתקה ממנו והתקדשה בקדושת מזבח. מעתה נסכם שני הבדלים אלו בשורש אחד: המנחות המעובדות יוצאות מרשותו של המקריב עם הגיעו למשכן ה'. המנחה נלקחת מידי ונכנסת לתחום הקדושה, מתקדשת בקדושת מזבח, ורק הכוהן יפעל בה. לעומת מנחות אלו, מנחת סולת 'נשארת ברשותו' של בעליה זמן רב יותר, ורק בשעה שהיא מובאת להקטרה על המזבח, היא נלקחת ממנו והכוהן מקריבה.

מה משמעותם של הבדלים אלו? מה בין מנחת סולת למנחות המעובדות?

ראשית, יש לבחון את ההבדל הראשון שעמדנו עליו במנותק מן הדיון העקרוני. העובדה שבמנחות המעובדות הכתוב פותח (בציווי על הבאת המנחה) ואומר "והבאת את המנחה אשר יעשה מאלה לה'", בעוד במנחת הסולת חסר דין ההבאה לה', מתפרשת כמדומני לאור עניין ספרותי מקומי. אם נדייק נראה, כי למעשה ההבאה לה' מוזכרת גם במנחת הסולת - בכותרת הראשית של דין המנחה. שם קראנו: "ונפש כי תקריב קרבן מנחה לה'". אמנם זוהי כותרת כללית הפותחת את כל אפשרויות המנחה השונות, אך לא ניתן להתעלם מכך שמיד הכתוב מתחיל לדון במנחת הסולת, כך שלאוזני הקורא נשמע דין ההקרבה לה' כמתייחס דווקא למנחת

32. אמנם בפעולת הבאת המנחה לכוהן חוזר הכתוב לגוף שלישי. אתייחס לתופעה זו בהמשך.

הסולת. מעתה הכתוב מבקש לפצות על חוסר זה (לכאורה) במנחות המעובדות, והוא שב ומדגיש כי יש להביא את המנחה לה'. זהו איזון ספרותי שיוצר הכתוב בין שני סוגי המנחות, ואין הבדל זה מורה על הבדל מהותי ביניהם.³³

על מנת לבחון את ההבדל העקרוני שבין שני סוגי המנחות, נבחן את שלושת ההבדלים האחרים שהזכרנו. דומני שנקל להתחיל דווקא בשינוי האחרון שעמדנו עליו - ההתייחסות לבעלי המנחה בגוף שני (מנחות מעובדות) או בגוף שלישי (מנחת סולת).

מידת שיתוף האדם במנחה המעובדת הוא גדול ביותר. בעל המנחה מכריע איזו מנחה הוא יביא לקונו, והוא זה שיכין אותה (בביתו³⁴); אם ירצה לאפות לקונו, הרי שתהיה זו מנחת מאפה תנור; ואם עלה ברצונו להביא דבר מטוגן לקונו, הרי שיביא מנחת מחבת; ואם ירצה להכין לקונו מאכל המטוגן בטיגון עמוק, הרי שיביא מנחת מרחשת.

הכתוב אינו מציין סיבות מיוחדות להבאת מנחה כזו או אחרת, וגם אם פרשנים שונים ניסו לתת סיבות שונות להבאת מנחת מחבת או מרחשת,³⁵ הרי שפשטי

33. תופעה מקבילה אנו פוגשים בקרבן זבח שלמים. באפשרות של הקרבת הבקר הכתוב פותח ואומר: "אם מן הבקר הוא מקריב אם זכר אם נקבה תמים יקריבנו לפני ה'" (ג', א), ואילו באפשרות של הקרבת הצאן כתוב: "ואם מן הצאן קרבנו **לזבח שלמים** לה' זכר או נקבה תמים יקריבנו" (ג', ו). מדוע בכותרת הצאן הכתוב מדגיש כי מדובר בזבח שלמים, ואינו עושה כן בשלמי הבקר? הדבר קשור לכותרת הכללית שפותחת את דין השלמים: "ואם זבח שלמים קרבנו אם מן הבקר הוא מקריב..." (ג', א), כלומר הכותרת הכללית מופיעה בסמוך וכפותחת את דין שלמי הבקר, ועל כן בשלמי הצאן חוזר הכתוב שוב על כותרת זו ("לזבח שלמים"), על מנת ליצור איזון ספרותי בין שלמי הבקר ושלמי הצאן (וראה בהקשר זה את שאלתו השש עשרה של ר"י אברבנאל בתחילת פרשת ויקרא). אמנם בין שני סוגי שלמים אלו ישנם הבדלים סגנוניים אחרים, שנראים משמעותיים ומהותיים (תיאור מקום השחיטה, אפיון הכוהנים, הגדרת הקרבן כ"לחם אשה"), וראוי לדון בהבדל שבין שתי אפשרויות אלו - בקר או צאן - לאור ההבדלים הללו, במקביל לדיון הדומה שאני מבקש לעשות בקרבן המנחה.

34. מתוך הכתובים עולה שאדם מביא את המנחה המעובדת למשכן, **לאחר** שהכין אותה בביתו. אמנם ישנן בעיות של קדושה וטהרה, ועל כן בפועל מנחות אלו יוכנו דווקא במשכן או במקדש, אך עדיין האופי הבסיסי שאותו מדגיש הכתוב במנחות אלו לא מש ממקומו. כך גם מדגיש ר"י אברבנאל (החולק על רמב"ן בהקשר זה): "**המתנדב היה מביא מנחתו אפיה...** ואמרו 'הבאת את המנחה אשר תעשה מאלה', חוזר אל הג' מינים אחרונים שזכר מהמנחה שאחרי **שיתקנה הבעלים בבתייהם** על התאר הנזכר, יביאו אותם אל הכהן עם השמן והלבונה" (פירושו על ב', א).

35. כך למשל מתבטא נצי"ב בפירושו לתורה: "ובאשר השחתת המדות בא ע"י אחת מארבע מרות, כמו מרה שחורה אם מתגברת מולידה עצבון, ולבנה מולידה ציהוב ושמחה יתירה,

המקראות השאירו דבר זה להכרעתו האישית של האדם, מביא המנחה. על פי מה יכריע אדם מישראל איזה סוג מנחה הוא יביא לקונו? דומני שאין רחוקה מן הדעת הסיבה הפשוטה ביותר - על פי טעמו האיש. אם הוא אוהב מאכלים אפויים, הרי שהוא יביא לבית ה' מנחת מאפה תנור; אם ערבים לחכו מאכלים מטוגנים, הרי שהוא יכבד את ריבונו של עולם במנחת מחבת. לשון אחר, טעמו האיש של האדם מעורב באופן מכריע במנחות המעובדות, והוא גם זה שיכין את המאכל לקונו.

מעורבות זו חסרה לחלוטין במנחת הסולת. זוהי המנחה הבסיסית, היא מובאת למשכן כחומר גולמי של עיסה, וכך היא גם מוקטרת על גבי המזבח. המקריב ניצב כאן, כבשאר הקרבנות, כמביא דבר מה למשכן, אך השפעתו על התהליך ומעורבותו בו פחותים ממה שמצאנו במנחה המעובדת (ראוי להדגיש כי מנחת החובה הרגילה, למשל זו המצטרפת לקרבנות בהמה ובמוספים, היא מנחת סולת דווקא).

לכן במנחת סולת יתאר הכתוב את פעולות האדם המקריב בגוף שלישי, כבשאר קרבנות, אך במנחות המעובדות יחרוג הכתוב ממנהגו, ויפנה לאדם מישראל - מכין המנחה - בלשון נוכח בשל מעורבותו הגדולה, בשל נוכחותו הרבה בתהליך ההכנה של מנחתו.

אולם מעורבות יתרה זו של המקריב בתהליך הכנת המנחה עלולה להיות גם מסוכנת. העמדה הבסיסית שבה צריך להיות המקריב, עת הוא עומד בבית ה' ונותן לה' ממזונו, היא עמדה של עבד לפני מלכו, נתין לפני אדונו. הפער העצום הקיים בין המקריב ובין עולם הקדושה חייב להישמר ולהיראות.³⁶ הבעיה גדלה כשאנו עוסקים בקרבן המנחה, שכפי שאמרנו אופייה הבסיסי הוא כאופי קרבן העולה - הקרבה טוטלית מתוך תחושה רוחנית של יראה ופחיתות ערכית.³⁷ על כן דווקא במנחות המעובדות, שבהן המקריב שותף בתהליך הכנת המנחה, הכתוב מדגיש את הגשת המנחה למזבח, עת המנחה הובאה למשכן. הקדושה חלה מיד על מנחה זו, והמקריב מורחק ממנה, במטרה לשמור את הגבול הברור שבין המקריב ובין המזבח.

באופן דומה מתבטא חזקוני:

וירוקה מולידה תאוה, ואדומה מולידה כעס, משום הכי יש ד' מנחות. ובימי המקדש ידעו לכונן איזו מנחה מועיל לפי אופן השחתה שבנפש³⁸ (פירושו לב', א), וראה פרשנות הנוטה לכיוון אחר אצל רש"י הירש בפירושו (לעיל, הערה 13).

36. כנובע מעמדה זו של המקריב, רואה הרב יואל בן-נון את האיסור להקריב חמץ על גבי המזבח. ראה: י' בן-נון, 'חמץ ומצה בפסח, בשבועות ובקרבנות הלחם', **מגדים** יג, תשנ"א, עמ' 25-45.

37. קרבן זבח השלמים מאפיין עמידה נפשית שונה לחלוטין. כך עולה מפשטי המקראות (ראה למשל אצל רד"צ הופמן [לעיל, הערה 3], עמ' קטו-קטז), וכך עולה גם מהלכות חז"ל (ראה: י' שרלו, 'ייחודו של קורבן השלמים', **עלון שבות** 82, תש"ם, עמ' 10).

הואיל ומביאה (את מנחת הסולת) בעזרה סולת ואינה מתוקנת, אינה צריכה הגשה למזבח, דמוכחא מילתא דלשם שמים הביאה, אבל אותן הבאות אפויות, כגון מחבת ומרחשת ומאפה תנור ורבוכה, צריכה הגשה למזבח כדי להראות שלצורך המזבח אפאן, שלא יתראה כאדם המתקן לעצמו כל הסעודה ואח"כ שולח מנות לרעהו.³⁸

יושם לב שאת רגע לקיחת המנחה מידי בעליה, מאפיין הכתוב בגוף שלישי (בניגוד לפעולות עד כה, שאופיינו בגוף שני): "והביאה אל הכהן", באשר דין זה מביע את הריחוק שחייב להישמר.

נמצאנו למדים, כי המנחה המעובדת טומנת בחובה מתח בסיסי: מחד שותפות האדם בהכנתה גדולה, ודבר זה מעיד כמובן על זיקה עמוקה בין עולמו האישי והפרטי של האדם ובין עולם הקדושה (גוף שני); ומאידך, אך דווקא משום כך, המנחה נלקחת מהמקריב ברגע שהלה ניצב בבית ה', וחומה ברורה עולה וניצבת ומפרידה בינו ובין קרבנו (דין ההגשה והדגשת הכוהן כקומץ).

לאור האמור, ברצוני להסתייג מפתיחת דבריי (שנאמרו בעקבות רד"צ הופמן). אמנם קרבן המנחה קשור בטבורו לקרבן העולה, והוא מביע עמידה דומה של המקריב מול קונו. אולם ראוי לחלק בין שני סוגי המנחה שנידונו: מנחת סולת, המנחה הבסיסית, קשורה אמנם לקרבן העולה באופן הדוק. היא מביעה את תחושתו של המקריב שמזונו ושאר צורכי חייו אינם ברשותו, וכי בעליהם האמתי הוא ריבונו של עולם. אולם במקביל למנחה זו הכתוב מאפשר גם הבאת מנחות מעובדות. באלו האחרונות, תחושת הקרבה שחש המקריב לה' גדולה ביותר. במובן מסוים מתקרבות מנחות אלו לאווירה המלווה את קרבן זבח השלמים. במנחות אלו האדם מצהיר שצורכי חייו ביד קונו הם, אך הוא עושה זאת מתוך תחושת שמחה ורוממות רוח, בניגוד לתחושת היראה שמלווה את קרבן העולה ואת מנחת הסולת.

38. פירושו לתורה, ויקרא ב', ב. יושם לב כי חזקוני מתבטא כי במנחת הסולת אין דין הגשה למזבח, למרות שעל פי חז"ל דין זה נוהג גם במנחת הסולת! דומני כי חזקוני מבקש לפרש במקרה זה (שלא כדרכו בדרך כלל) על פי פשוטי המקראות, גם אם המדרש ההלכתי חרג מהם (ואפילו המדרש מסתמך על פסוקים בפרשת צו!). ראה בהקשר זה גם את פירוש ר"י בכור שור על ו', ז (מהד' נבו עמ' קפט).